

บทที่ 1

ความสำคัญและปัญหาการวิจัย

1.1 หลักการและเหตุผล

เครื่องจักสานเป็นการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์เพื่อสนองตอบประโยชน์ใช้สอยในการดำรงชีพของมนุษย์โดยใช้กระบวนการสอดคล้องของวัสดุที่มีในท้องถิ่นมีการผลิตหรือจัดทำมาตั้งแต่อดีต งาน จักสานแผ่นผลิตภัณฑ์เชิงศิลปะที่มีความสมบูรณ์ในตัว มีความประสานกลมกลืนกับองค์ประกอบอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นลวดลาย รูปทรง โครงสร้าง หน้าที่ใช้สอยของเครื่องจักสานแต่ละชนิด จากการสำรวจเครื่องจักสานในภูมิภาคต่าง ๆ พบว่ามีการทำกันมาแต่โบราณ ส่วนมากมีความเหมาะสมและลงตัวดี ปัจจุบันพบว่าการนำวัสดุใหม่ๆ เช่น ลวด เชือก พลาสติก เอ็น เข้ามาใช้ทำให้เกิดความขัดแย้งของวัสดุ บางครั้งอาจดูขัดตาและเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เครื่องจักสานเสียความงามไป ซึ่งอาจเป็นจุดประสงค์ในการสร้างงานจักสานแตกต่างกัน แต่ก็ต้องยอมรับว่ามีผู้บริโภคส่วนหนึ่งที่นิยมชมชอบเพราะวัสดุสังเคราะห์มีค่าความคงทนมากกว่าวัสดุจากธรรมชาติ ทำให้การสร้างสร้งงานจักสานจากวัสดุธรรมชาติต้องพยายามพัฒนาตนเองเพื่อให้คงความเป็นผลิตภัณฑ์หัตถกรรมที่มีความวิจิตร งดงาม มีรูปแบบเฉพาะมากขึ้น

เศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) เป็นการสร้างมูลค่าที่เกิดจากความคิดจาก ความพยายามขับเคลื่อนเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการใช้องค์ความรู้ (Knowledge) การศึกษา การสร้างสรรค์งาน (Creativity) และการใช้ทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual property) ที่เชื่อมโยงกับรากฐานทางวัฒนธรรม การสั่งสมความรู้ของสังคม เทคโนโลยี/นวัตกรรมสมัยใหม่เพื่อผลิตผลิตภัณฑ์ที่สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจและมูลค่าทางสังคม ตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค

การวิจัยการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานเพื่อการส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ มีแนวคิดมาจาก การเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของชุมชนปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วมากตามการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีและสถานะเศรษฐกิจ เป็นเหตุให้การดำเนินชีวิตเปลี่ยนแปลงไปงานจักสานเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของชุมชนที่แยกกันไม่ได้ เพราะผลิตภัณฑ์จักสานจัดทำขึ้น เพื่อประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก การพัฒนาทางเทคโนโลยี เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้มีผลิตภัณฑ์สังเคราะห์ มาทดแทนงานจักสานจากวัสดุธรรมชาติ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์พลาสติก หรือวัสดุเทียมประเภทต่างๆ งานจักสานเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีความสำคัญจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิต มีความเกี่ยวข้องทั้งเป็นอาชีพหลัก อาชีพรองหรืออาชีพเสริม หรือผลิตเป็นของใช้ในชีวิตประจำวัน แต่ในปัจจุบันจะพบว่างานจักสานจากวัสดุธรรมชาติมีบทบาทลดลง ทั้งในสังคมชนบทและสังคมเมือง

ต่างให้ความสนใจผลิตภัณฑ์อันเกิดจากเทคโนโลยีอย่างมาก ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของดำเนินชีวิตกับสภาพแวดล้อมทั้งโดยตรงและโดยอ้อม และส่งผลกระทบด้านภาวะเศรษฐกิจอย่างมาก จากการรู้จักผลิตของใช้เองก็เปลี่ยนเป็นการใช้เงินซื้อ ไม่สนใจการผลิตของใช้ขึ้นเอง ไม่สนใจผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากแรงงาน ฝีมือจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของบรรพบุรุษ และวัฒนธรรมชาติที่มีในท้องถิ่น เกิดผลกระทบทางด้านวัฒนธรรมที่กำลังจะถูกลืมไปในที่สุด คุณค่าทางวัฒนธรรมและประเพณีในชุมชนจะถูกเปลี่ยนแปลงทีละน้อยจนหายไปในที่สุด

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ชุมชนได้สั่งสมประสบการณ์ ใช้สติปัญญาในการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่มีความแตกต่างกันในแต่ละสังคมและวัฒนธรรม จึงมีการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ที่เป็นรูปธรรมเพื่อสนองตอบความต้องการใช้สอย งานจักสานเป็นหนึ่งในภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของคนไทย ทั้งในด้านของสิ่งอำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิต มีคุณค่าทางจิตใจจากความงาม ความประณีตและความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น อันจะนำไปสู่ความภาคภูมิใจในความเป็นไทยและพัฒนาสร้างสร้งงานในวงกว้างขึ้น สามารถสร้างเป็นอาชีพเสริมสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนท้องถิ่น (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2532: 129) เช่น งานจักสานท้องถิ่นของคนในจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นงานฝีมือมีความงดงามและเป็นเอกลักษณ์ ที่สะท้อนถึงความเป็นเมืองแห่งช่างศิลป์ที่มีความประณีต ความละเอียดอ่อน ได้แก่ งานจักสานจากย่านลิเภา งานจักสานจากใบกะพ้อ งานจักสานจากกระจูด เป็นต้น งานเหล่านี้ล้วนเกิดจากภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น ได้นำเอาวัสดุจากพืชท้องถิ่นมาประดิษฐ์เป็นสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ สอนตอบความต้องการใช้สอยในการดำรงชีวิต และสามารถสร้างรายได้ให้กับตนเอง ครอบครัว ชุมชนและส่งผลถึงรายได้ประชาชาติ การสร้างงานหัตถกรรมจักสานทุกภาคของประเทศไทยมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในท้องถิ่นนั้นๆ มีความประสานกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อม กรรมวิธี วัสดุ ตลอดจนรูปแบบของงานหัตถกรรมจักสานที่มีลักษณะเฉพาะและเป็นแบบอย่างที่สืบทอดกันมา (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2538: 199)

การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นส่วนใหญ่ มุ่งเน้นในด้านประโยชน์ใช้สอยตามสภาพของสังคมแต่ละยุคสมัย จากการเปลี่ยนแปลงของสังคมอย่างรวดเร็วในครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา อันเนื่องมาจากนโยบายการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมซึ่งต้องพึ่งพาเทคโนโลยีและวิทยาการใหม่ๆ มากขึ้น ความจำเป็นในการใช้ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานจากวัสดุธรรมชาติโดยตรงลดลง

ในอดีตเครื่องจักสานสร้างขึ้นมาสองตอบความต้องการใช้สอย ใช้เวลาว่างจากการทำนามาทำเครื่องจักสานไว้ใช้จึงพบจักสานแบบง่ายๆ เพียงเพื่อให้สามารถใช้ได้หากมีเวลาที่ว่างมากๆ เช่น ช่วน้ำหลากทำนาไม่ได้จึงใช้เวลาในการสร้างสร้งงานจักสาน ให้มีความประณีตบรรจง อย่างไรก็ตามพบว่างานเครื่องจักสานมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างช้า ๆ จนทำให้เราไม่รู้สึถึงการ

เปลี่ยนแปลงนั้น ในเครื่องจักสานบางอย่างก็ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลง ผู้วิจัยพบว่าภาชนะจักสานที่คน อียิปต์ใช้ในปัจจุบันเป็นภาชนะรูปแบบเดียวกับที่มีการใช้ในอดีต ทำนองเดียวกันเครื่องจักสานหลาย อย่างของไทยที่ยังคงใช้อยู่ในปัจจุบันก็ได้เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตเลยก็มี เครื่องจักสานที่ไม่ได้รับการ พัฒนาให้เข้ากับชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยในปัจจุบันก็อาจสูญหายไป ผู้วิจัยเติบโตอยู่ใน ชุมชนที่มีการผลิตเครื่องจักสานสืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ มีโอกาสได้พบเห็นการพัฒนาและ ปัญหาการผลิตเครื่องจักสานในชุมชน ซึ่งเกือบจะถูกกลืนหายไปกับการพัฒนาอุตสาหกรรมของ ชุมชน ผู้วิจัยมีความตระหนักในการฟื้นฟู อนุรักษ์และส่งเสริมให้มีการพัฒนาเพื่อสานต่ออารยธรรม ของชาติให้คงอยู่และมีการพัฒนาต่อไป จึงเป็นแรงบันดาลใจให้คิดพัฒนาผลิตภัณฑ์จักสานที่มี ต้นทุนต่ำให้สามารถจำหน่ายผลิตภัณฑ์ได้ในราคาสูงขึ้น เป็นที่พึงพอใจของผู้บริโภคและทำให้ ชุมชนผู้ผลิตเครื่องจักสานไม่ฝ่สืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นต่อไป

ภาควิชาศิลปะการออกแบบและเทคโนโลยี คณะศิลปกรรมศาสตร์ มีหน้าที่หลักที่สำคัญ อย่างหนึ่งคือ การจัดการเรียนการสอนเพื่อผลิตบัณฑิตที่มีทักษะปฏิบัติการด้านการพัฒนา ศิลปหัตถกรรม ได้เป็นความสำคัญในการศึกษา วิเคราะห์ และพัฒนารูปแบบเครื่องจักสานของไทย จึงได้สนับสนุนให้ทำการวิเคราะห์รูปแบบเครื่องจักสาน คิดพัฒนารูปแบบลวดลายเครื่องจักสานให้มี ความน่าสนใจ สอดคล้องกับสภาวะการดำรงชีวิตของผู้บริโภคในยุคสมัยปัจจุบัน ตลอดจนเป็นการ ฟื้นฟูพัฒนาภูมิปัญญาชาวบ้านที่สืบทอดต่อกันมาในอดีต การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาพัฒนา รูปแบบลวดลายเครื่องจักสานไม้ไผ่ประเภทบรรจุภัณฑ์ ทำการศึกษาการวิเคราะห์รูปแบบผลิตภัณฑ์ เครื่องจักสานที่มีผลิตในปัจจุบัน ศึกษาลักษณะการออกแบบลวดลายและทำการเปรียบเทียบ รูปแบบลวดลายบนเครื่องจักสานประเภทต่าง ๆ เป็นแนวทางในการพัฒนางานออกแบบลวดลาย สำหรับงานจักสาน

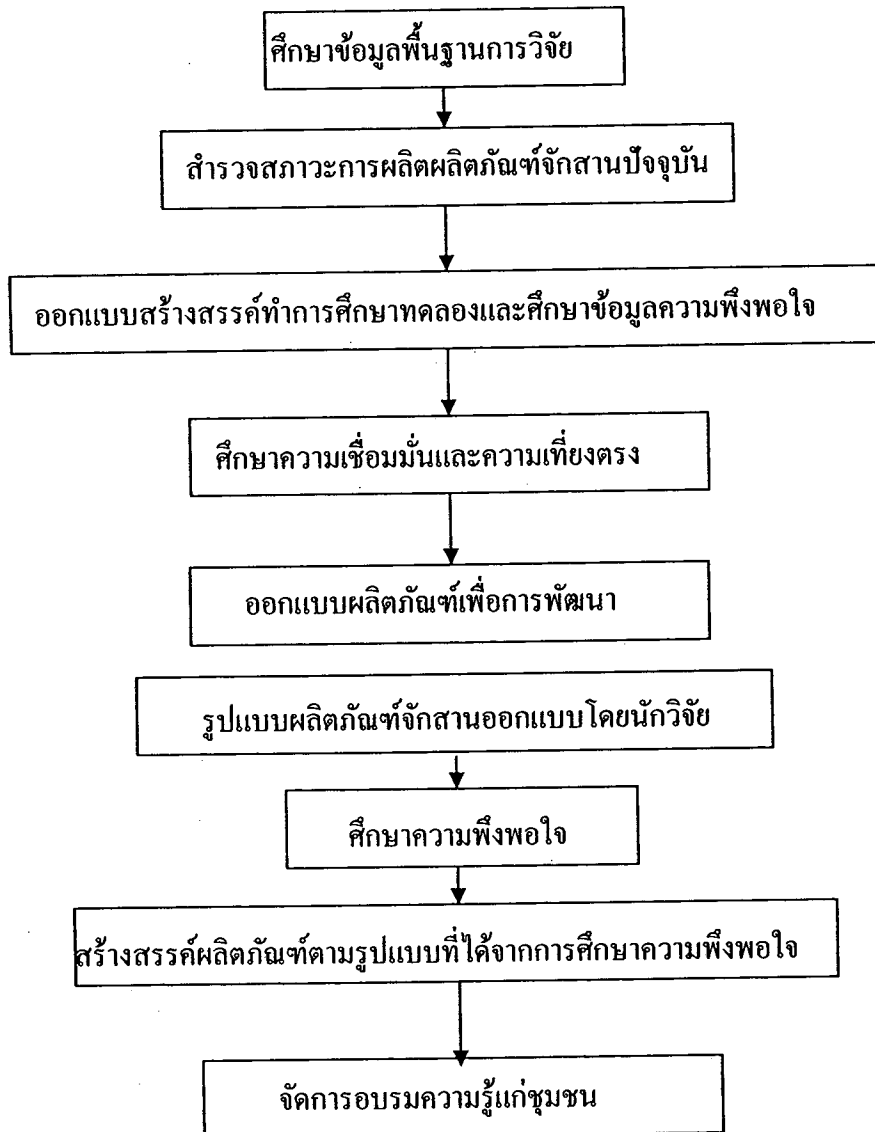
1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย การดำเนินงานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. วิเคราะห์รูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานในปัจจุบัน
2. ศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบลวดลายบนเครื่องจักสานประเภทต่าง ๆ
3. ศึกษาลักษณะลวดลายบนเครื่องจักสาน
4. เสนอแนะแนวทางการพัฒนางานออกแบบลวดลายสำหรับงานจักสาน
5. ศึกษาความพึงพอใจของผู้บริโภคที่มีต่อลวดลายบนเครื่องจักสาน

1.3 กรอบหรือขอบเขตการวิจัย

1. การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงประยุกต์โดยทำการสำรวจข้อมูลพื้นฐาน สถานการณ์ปัจจุบัน
2. ทำการศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณด้านการผลิตผลิตภัณฑ์จักสาน
3. วิเคราะห์รูปแบบลวดลายเครื่องจักสาน
5. ทำการศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการตกแต่งลวดลายด้วยวิธีการทดลอง
6. ออกแบบลวดลายและผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานเพื่อการพัฒนาเชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์
7. ศึกษาระดับความพึงพอใจของผู้ผลิตและผู้บริโภคเครื่องจักสาน

กรอบแนวความคิดหรือขอบเขตของการวิจัย

- กลุ่มประชากร

การศึกษาประชากรที่ทำการศึกษารั้งนี้เป็นเครื่องจักสานที่มีการผลิตในชุมชน ในจังหวัดต่างๆ ในภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก ภาคตะวันตก และภาคใต้ของไทย

- กลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษารั้งนี้ได้จากจังหวัดต่าง ๆ ที่มีการผลิตจักสานใน 6 ภูมิภาคของไทย โดยเลือกแบบเจาะจงจากชุมชนในจังหวัดต่าง ๆ ภาคละ 1 : 10 เป็นผลิตภัณฑ์จักสานในชุมชนที่ผู้วิจัยเลือกทำการศึกษาในภูมิภาคต่าง ๆ และให้การอบรมการพัฒนาผลิตภัณฑ์ในชุมชนที่มีการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานจังหวัดอ่างทอง จังหวัดชลบุรี จังหวัดจันทบุรีและจังหวัดตราด เพื่อเผยแพร่แนวคิดการสร้างสรรค์ลวดลายเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

1.4 เป้าหมายผลผลิต หรือผลสำเร็จของการวิจัย

- การพัฒนาด้านการออกแบบรูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานเพื่อการส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์
- เผยแพร่ความรู้โดยการจัดฝึกอบรมความรู้แก่ชุมชนด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์จักสานและอบรมความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์จักสานและกระบวนการออกแบบตกแต่งเครื่องจักสาน

1.5 คำสำคัญ (key words) ของการวิจัย

- เครื่องจักสาน (Wickerwork) หมายถึง ผลิตภัณฑ์จักสานที่สร้างสรรค์จากการจักสานของวัสดุจากธรรมชาติที่มีในท้องถิ่นต่าง ๆ ในประเทศไทย
- การออกแบบ (Design) หมายถึง กระบวนการคิดสร้างสรรค์เพื่อให้ได้ลวดลายจักสานเพื่อใช้ในการสร้างสรรค์รูปแบบผลิตภัณฑ์
- การพัฒนาผลิตภัณฑ์ (Product Development) หมายถึง การนำรูปแบบแนวคิดที่มีการผลิตในผลิตภัณฑ์จักสานที่มีอยู่มาผสมผสานกับแนวคิดการออกแบบของผู้วิจัย
- เศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economics) หมายถึง การนำผลิตภัณฑ์จักสานที่มีการผลิตในท้องถิ่นมาวิเคราะห์ และใช้องค์ความรู้ด้านการออกแบบของผู้วิจัยมาสร้างสร้งงานจักสาน โดยยังคงคำนึงถึงรากฐานทางวัฒนธรรม ร่วมกับการใช้เทคโนโลยีในการออกแบบมาใช้เพื่ออนุรักษ์รูปแบบการผลิตผลิตภัณฑ์จักสานให้มีมูลค่าทางเศรษฐกิจและมูลค่าทางสังคม

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้รูปแบบลวดลายเพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์จักสาน
2. ได้แนวโน้มการพัฒนาผลิตภัณฑ์จักสานเพื่อการส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์แก่ชุมชนผู้ผลิตงานหัตถกรรมจักสาน
3. เป็นการส่งเสริมการพัฒนาตลาดเครื่องจักสาน ส่งเสริมการอนุรักษ์งานหัตถกรรมวัฒนธรรมครอบครัวเพื่อเพิ่มศักยภาพของงานหัตถกรรมจักสาน
4. ถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านสื่อและการอบรมสัมมนา

1.7 ผลสำเร็จและความคุ้มค่าของการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ

1. ชุมชนที่มีผลผลิตงานหัตถกรรมจักสานสร้างสรรค์ได้รับการพัฒนาเศรษฐกิจ
2. ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานในปัจจุบัน
3. ศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบลวดลายบนเครื่องจักสานประเภทต่าง ๆ
4. เสนอแนวทางการพัฒนาด้านการออกแบบรูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานเพื่อการส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์
5. ศึกษาความพึงพอใจของผู้บริโภคที่มีต่อลวดลายบนเครื่องจักสาน
6. เป็นการอบรมความรู้แก่ชุมชนด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการออกแบบ